

УСТОЗНИНГ ИЛМ ВА ҲАЁТ МАКТАБИ

Дилрабо Қувватова,
*БухДУ профессори, филология
фанлари доктори*

Устозлик – улуғ мақом. Бу рутбага муносиб бўлиш ҳам саодат, ҳам машаққат. Машаққат чекиб, саодатга эришган устозларга ҳамиша ҳавас билан боқамиз. Адабиёт илмига иштиёқ уйғотган, ҳамиша ҳайрихоҳ бўлган устозларимга таъзим қиламан. Дарвоқе, сўзимни бежизга устоз ҳақидаги фикрлар билан бошламадим. Таъбир жоиз бўлса, ўзбек шеършунослиги илми дарғаларидан бири, юксак инсоний фазилатларни ўзида жам этган забардаст олим, беназир инсон Нўмон Раҳимжонов Илм ва Ҳаёт сўқмоқларида катта заҳмат чекиб, саодатга эришган мухтарам устозлардан бири эди.

Устознинг ўзбек адабиётшунослигига оид қатор тадқиқотларини ўқиганман. Домлани танишим номзодлик ҳимояси олди семинар билан боғлиқ. Номзодлик ишимни ўқиб, унга илиқ муносабат билдиргандилар ўшанда. Шу- шу устоз китобларини кўрсам, мақолаларига кўзим тушса, эътиборсиз қолдирмайдиган бўлдим. Йиллар ўтаб, докторлик иши қилишга иштиёқуйғонди. Устозим, филология фанлари доктори, профессор Охунжон Сафаров (Илоҳим, руҳлари шод бўлсин) бир неча мавзуларни таклиф қилдилар. Дастлабки ишим наср тадқиқига бағишлангани учун домлага шеър илмига қизиқишимни айтдим. Бағрикенг, илмпарвар устозим мени Нўмон Раҳимжоновга йўлладилар.

Номзодлик ҳимоясидан кейин 10 йилдан зиёд вақт ўтган. Бир куни устоз Н.Раҳимжоновнинг хузурларига бордим. Эшикни очиб, чехрасида самимият, беғуборлик балқиб турган устозга рўбару келдим. «Устоз, мен Бухородан, дея ўзимни таништирдим». Шунда домла: «Албатта, сизни биламан, фантастика бўйича номзодлик ёқлагандингиз», – дедилар. Шу жойда домланинг ниҳоятда эътиборли, синчков эканликларига гувоҳ бўлдим. Чунки менга ўхшаган номзодлик ҳимоя қилганлар озми!? Устоз билан илмий суҳбатимиз ана шундан бошланди. Домла бир неча мавзуни таклиф этдилар. Улар орасида «XX аср иккинчи ярми ўзбек поэмачилигининг тараққиёт хусусиятлари» деб номланган мавзу менга маъқул бўлди. Кўпдан орзу қилган мавзу бўлгани учун ишга тезда киришдим.

Ҳар гал устоз хузурларига ишнинг бирор қисмини ёхуд бирор мақола билан борардим. Устозни тинглардим, зарур фикрларни ён дафтаримга ёзиб олардим. Ҳар бир суҳбатда устоздаги бир фазилатни кашф этганман. Мавзуни ишлаш жараёнида туғилган фикрлар, ғояларни айтиб домладан маслаҳат

сўрардим. Айниқса, илмий суҳбатларимиздан бирида (бу пайтда ишнинг бир неча боблари ёзиб бўлинган эди) домлага поэмани таснифлаш билан боғлиқ фикрларимни айтдим. Устозга маъқул келди. Қувваи хофизаси жуда кенг, вазмин, ҳилм табиатли, ниҳоятда талабчан домла менга В.Жирмунскийнинг «Байрон ва Пушкин» («Байрон и Пушкин») китобини топиб ўқишимни тавсия этдилар.

Ё бошқа гал борганимда илмий суҳбатлар, маслаҳатлардан сўнг В.Кикансинг «Современная поэма» китобида поэма жанри чуқур ишланганини, ундан ўзбек поэмалари хусусиятларини ёритишда фойдаланиш мумкинлигини айтдилар. Шу билан бирга, Гегелнинг эпик поэма ҳақидаги назарий қарашларни устознинг маслаҳатлари билан излаб топиб, диссертациямда ҳавола берганман.

Домла билан бўлган суҳбатлар ҳамиша самарали ўтган ва ҳатто мақолалар, диссертация ҳақида ёзиб берган фикрларининг ҳар бирини сақлайман. Шундай мазмунли суҳбатлардан бири 2014 йилнинг ноябрида бўлиб ўтди. Мен касбдошим, фольклоршунос олима, профессор Дармоной Ўраева билан Тошкентга илмий сафарда бўлдим. Иккаламиз домлани кўриш учун ҳузурларига бордик. Бир соатдан зиёд давом этган илмий суҳбатда устозни яна бир карра кашф этдим. Домла А.Қодирий ҳақидаги тадқиқот устида ишлаётган эканлар. Қарангки, «Ўткан кунлар»ни неча бор ўқиган бўлсам ҳам, бир жиҳатга эътибор бермаган эканман. Устоз қодирийшуносликда ҳали айтилмаган янги бир ғоя ҳақида сўзладилар. Бу асардаги диний жиҳатлар: асар хронтопининг намоз вақтлари билан алоқадорлиги, унинг қаҳрамонлар тақдирига боғлиқ жиҳатлари. Ёхуд шу суҳбатда устоз замонавий ўзбек поэмачилигига ўзига хос йўналишни олиб кирган Чўлпон Эргаш асарларини тўплаш, тадқиқ этиш билан шуғулланаётганларини айтдилар. Биз домланинг илмий мувоҳасаларига киришиб кетиб, вақт ўтганини ҳам сезмай қолибмиз. Шинамгина, ҳашамлардан ҳоли хонада ўта самимий, беғараз, чуқур илмий тафаккур эгаси, беназир инсон билан суҳбатдош бўлганимиздан биз, икки дўст, бахтиёр эдик. Дарвоқе, устоз табиат шайдоси, ҳовлидаги мўъжазгина боғда ўсган меваларга қараб, домланинг илмий фаолиятни жисмоний меҳнат билан бақамти олибборганликларига ишонч ҳосил қилиш мумкин. Кузнинг охири бўлганидан домла ўз боғидан узилган хурмо билан бизни меҳмон қилдилар. “Домла – катта хазина”, деган фикрга келдик ва устоз билан илиққина хайрлашдик.

Бироқ ҳар галги илмий суҳбатлардан бир хулосага келаман: устозни беэаб турган гузал инсоний фазилат – бу камтарликдир. Камтарликда эса донолик катта заковат, илм зоҳир.

Устоз билан боғлиқ хотираларим бисёр...

Тўғриси, тез-тез устозга телефон қилиб турардим. Нима бўлди-ю, бир муддат у киши билан боғланолмадим. Бунинг устига 2021 йилнинг феввали бошларида коронавирус билан оғридим. Муолажанинг бошлаганимнинг 2-куни Масруржон синиқ овозда телефон қилди, қаттиқ хавотирга тушдим. Шу лаҳзаларда у менга устозимнинг ёруғ оламини тарк этганликлари ҳақидаги нохуш хабарни етказди. Мен ўша дақиқалардаги ҳолимни ифода этиб беролмайман. Бу мен учун оғир жудолик эди. Тўғриси, кутилмаган бу хабардан эсанкираб қолдим. Чунки устоз бардам, соғлом эдилар... Ҳар галги ҳаётий ва илмий суҳбатлар менга руҳ берарди, устоздан дуолар олардим: хайр-хўшдан ҳар доим: “Ишларнинг барори” дер эдилар. Дарҳақиқат, мен учун шундай самимият ва илиқ меҳрга тўла тиниқ овоз энди тинган эди. Бу қайғули хабар адабиёт ва илми аҳлини аҳлини ларзага солгани рост. Ўша маҳзун кунларда қатор адабиётшунос олимлар телефон ва турли ижтимоий тармоқлар орқали ҳамдардлик изҳор этишди. Андижон давлат университети профессори, ф.ф.д., таниқли олима устозимиз Салима опа Мирзаева устоз ҳақида гапириб: “Ортларидан бутун эл йиғлаб қолди”, дедилар. Мен ўшанда шундай жавобёзгандим: “Тўғриси, устозимнинг оламдан ўтганларини эшитиб, ҳаётда энг яқин инсонимни йўқотгандай бўлдим. Устознинг отадай улуғлигини яна чуқур ҳис этдим. Ўзим ҳам бемор эдим. Етиб боролмадим. Устоз ҳаётликларида бир эзгу ишни бошлаган эдим. Шогирдимга Н.Раҳимжоновнинг серқирра фаолиятларини докторлик мавзуси қилиб бергандим. Устоз эшитиб хурсанд бўлгандилар ўшанда... Кўнглимда армонларим кўп. Бу ёруғ оламда эзгу ишлар қилган инсонлар тириклигида ўзига ҳайкал кўяр экан. Устозим ҳам ўзларига шундай ҳайкал кўя олдилар. Опажон, ортларидан эл йиғлади, дедингиз. Дарҳақиқат, устозим эл йиғлайдиган ҳазрати инсон эдилар. Қабрлари нурга тўлсин!” Ёки Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети профессори, ф.ф.д. Н.Жабборов ҳам “Нўъмон ака ниҳоятда самимий, бағрикенг олим-устоз эдилар”, дедилар. Бундай эътирофларни устоз ҳаётликларида ҳам кўплаб тенгдошлари, ҳамкасбларидан эшитиб, қалбимда чексиз бир ғурур туйганман. Шу ўринда яна бир хотира ёдимга тушади: устоз билан эндигина ишлаётган кезларим эди. Уларни йўқлаб, Тил ва адабиёт институти (ҳозирги Ўзбекистон Республикаси ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти)га бордим. Эшиклари олдида устозни кутиб турганимда, таниқли тилшунос олим Эргаш Умаров ёнимда ўтиб кетаётиб, кимни кутаётганимни сўрадилар. Мен Н.Раҳимжонов номларини айтганимда: “Нўъмонжон шеършуносликда академик”, дедилар. Шунга айтса керакда: “Менинг кимлигимни эл билса бўлди”, деб. Бу эътироф менга қанот бағишлаганини сўз билан ифода этиб беролмайман.

Устоздаги яна бир одамийликни қадрлайман: домлани кимдир хафа қилган, кўнгилларига озор берган бўлса, ёзғириб, ўша одам ҳақида гапириб ўтирмасдилар, аксинча, ҳеч нима демасдилар. Агар қалбларидан чуқур жойолган инсонлар ҳақида гапирсалар ёки эшитсалар, ўша меҳр, ҳурмат, садоқат нафақат сўзларида, юз-кўзларида ҳам акс этиб турарди. Бу фазилатни номлаш керак бўлса, мен уни одамохунлик деб атаган бўлардим.

Серфазилат, болажон, илмпарвар, нигоҳи теран, зукко шеършунос, адабиёшунос устозимдан кўп ҳаётӣ сабоқлар олдим. Яратганга беҳисоб шукрлар қиламанки, мени ҳамиша ана шундай ҳам олим, ҳам инсон бўлган устозларга рўбарў қилди. Маърузалар ўқиганимда, талабаларга ниманидир ўргатаётганимда шундай устозлар кўз олдимда туради. Камтарин, одамохун, бағрикенг устозим Нўмон Раҳимжоновнинг руҳлари шод бўлсин. Устознинг иккинчи умрлари фарзанду неваралар ҳаётида, сезмазмун китоблари саҳифаларида, шогирдлар тили ва дилида давом этмокда.